

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2020.17.44>

ОРГАНІЗАЦІЙНА МОДЕЛЬ ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ У СУДОВИХ СТАДІЯХ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ГРУПОЮ ПРОКУРОРІВ

Янкова Людмила Юріївна,
аспірант кафедри кримінального
процесу
(Одеський державний університет
внутрішніх справ, м. Одеса, Україна)

У статті звернуто увагу на зміну організаційних моделей взаємодії між правоохоронними органами під час здійснення кримінального переслідування у зв'язку з реформою кримінального судочинства. Наголошено на запровадженні інноваційного підходу до здійснення кримінального переслідування, зокрема на можливості його здійснення групою прокурорів. Обґрунтовано, що питання взаємодії групи прокурорів залишається нормативно недостатньо врегульованим. Систематизовано останні наукові напрацювання за вказаною тематикою. Наголошено на відсутності у кримінальному процесуальному законодавстві чітких підстав та критеріїв для створення групи прокурорів у межах конкретного кримінального провадження. Окреслено основні наукові позиції щодо функціональної спрямованості групи прокурорів у кримінальному провадженні. Окреслено наявні нормативні положення щодо особливостей формування та організації роботи групи прокурорів у кримінальному провадженні, зокрема проаналізовано накази Генерального прокурора України щодо організації роботи групи прокурорів у кримінальному провадженні. Обґрунтовано модель розподілу прокурорів за обвинуваченими. Визначено випадки доцільності використання такої моделі, зокрема під час розслідування кримінальних проваджень із декількома обвинуваченими та розслідування кримінальних проваджень щодо діяльності організованих злочинних угруповань. Охарактеризовано систему завдань, які вирішуються конкретним прокурором, закріпленим за обвинуваченим. Акцентовано увагу на інформаційній взаємодії такого прокурора з іншими учасниками групи прокурорів.

Обґрунтовано модель розподілу прокурорів за джерелами доказів, зокрема за дослідженням та опрацюванням речових доказів та документів як самостійних джерел доказів. Визначено функціональну спрямованість прокурора, закріпленого за кожним із таких джерел доказів. Визначено функціональну спрямованість та систему завдань прокурора, який закріплений за аналізом речових доказів та документів як самостійних джерел доказів. Окремо проаналізовано проблему перевірки участі понять під час проведення слідчих дій, зокрема спростування у судових засіданнях факту їх незацікавленості у результатах розгляду кримінального провадження.

Ключові слова: кримінальне переслідування, судові стадії кримінального провадження, група прокурорів, організаційна модель, взаємодія.

ORGANIZATIONAL MODEL OF CRIMINAL PROSECUTION IN JUDICIAL STAGES OF CRIMINAL PROCEEDINGS BY A GROUP OF PROSECUTORS

Yankova Lydmula Yuriyivna,
Postgraduate Student at the Department
of Criminal Procedure
(Odessa State University Internal Affairs,
Odessa, Ukraine)

The article draws attention to the change of organizational models of interaction between law enforcement agencies during the criminal prosecution in connection with the reform of criminal justice. Emphasis was placed on the introduction of an innovative approach to criminal prosecution, in particular the possibility of its implementation by a group of prosecutors. It is substantiated that the issue of interaction of the group of prosecutors remains insufficiently regulated by law. The latest scientific developments on the specified subject are systematized. It is emphasized that there are no clear grounds and criteria in the criminal procedure legislation for the establishment of a group of prosecutors within a specific criminal proceeding. The main scientific positions on the functional orientation of the group of prosecutors in criminal proceedings are outlined. The existing normative provisions on the peculiarities of the formation and organization of the work of a group of prosecutors in criminal proceedings are outlined, in particular, the orders of the Prosecutor General of Ukraine on the organization of the work of a group of prosecutors in criminal proceedings are analyzed. The model of distribution of prosecutors by accused is substantiated. Cases of expediency of using such a model have been identified, in particular during the investigation of criminal proceedings with several defendants and the investigation of criminal proceedings concerning the activities of organized criminal groups. The system of tasks which is solved by the concrete prosecutor assigned to the accused is characterized. Emphasis is placed on the informational interaction of such a prosecutor with other members of the group of prosecutors.

The model of distribution of prosecutors by sources of evidence, in particular by research and processing of material evidence and documents as independent sources of evidence, is substantiated. The functional orientation of the prosecutor assigned to each of these sources of evidence is determined. The functional orientation and system of tasks of the prosecutor are determined, which is assigned to the analysis of material evidence and documents as independent sources of evidence. The problem of checking the participation of witnesses during the investigation, in particular, refuting in court the fact of their lack of interest in the results of criminal proceedings, was analyzed separately.

Key words: criminal prosecution, judicial stages of criminal proceedings, a group of prosecutors, organizational model, interaction.

Постановка проблеми. Реформа правосуддя, яку було проведено в Україні, передбачала не лише зміну судоустрою, вона також змінила парадигму теоретичних та практичних аспектів взаємодії між правоохоронними органами; не оминуло це, перш за все, і прокуратуру. Так, КПК України 2020 р. закріпив можливість здійснення кримінального переслідування у конкретному кримінальному провадженні групою прокурорів, що є новою організаційною моделлю здійснення кримінального переслідування у вітчизняному кримінальному процесуальному праві.

Аналітичне опрацювання наукових джерел свідчить, що у межах кримінального процесуального права та криміналістики проблематика взаємодії розглядається вченими у двох аспектах, зокрема: процесуальна взаємодія та організаційно-тактична взаємодія, яка включає самостійні структурні елементи, зокрема інформаційну взаємодію.

Необхідно зауважити, що переважну більшість досліджень присвячено аналізу взаємодії під час досудового розслідування, що зумовлено необхідністю узгодженої роботи сторони обвинувачення під час досудового розслідування. Водночас слушно наголосити, що проблему взаємодії під час здійснення кримінального переслідування у судових стадіях кримінального провадження досліджено вченими недостатньо, а організаційний складник співпраці групи прокурорів під час здійснення кримінального переслідування у судових стадіях кримінального провадження аналізувався доволі фрагментарно, що й зумовлює актуальність представленої наукової статті.

Аналіз останніх публікацій за темою дослідження. Проблема організації діяльності та кримінальних процесуальних особливостей роботи групи прокурорів після прийняття КПК України 2012 р. досліджувалася у наукових працях Ю.П. Аленіна, Л.І. Аркуші, І.В. Басистої, В.І. Галагана, Н.В. Глинської, І.В. Гловюк, В.О. Гринюка, Ю.М. Грошевого, В.С. Зеленецького, О.В. Капліної, М.П. Каркача, О.А. Квачевського, О.П. Кучинської, О.М. Ларіна, Л.М. Лобойка, Т.О. Лоскутова, В.В. Луцика, В.Т. Нора, Д.П. Письменного, М.А. Погорецького, М.М. Полянського, В.О. Попелюшка, І.В. Рогатюка, Д.Б. Сергєєвої, Г.П. Середи, І.А. Тітка, О.М. Толочка, Л.Д. Удалової, О.Г. Шило, М.Є. Шумила, В.М. Юрчишина, О.Г. Яновської та інших науковців. Визнаючи значимість наукового доробку вказаних учених, слушно відзначити, що вказані питання досліджено переважно крізь призму кримінального процесуального права, а організаційна модель роботи групи прокурорів у межах конкретного кримінального провадження, зокрема і під час здійснення кримінального переслідування у судових стадіях, потребує наукового аналізу.

Метою статті є розроблення типових організаційних моделей участі групи прокурорів у здійсненні кримінального переслідування у судових стадіях кримінального провадження.

Викладення основного матеріалу. Перш за все необхідно звернути увагу на положення ч. 1 ст. 37 КПК України, яка визначає, що у разі необхідності керівник органу прокуратури може визначити групу прокурорів у конкретному кримінальному провадженні, а також старшого прокурора такої групи, який керуватиме діями інших прокурорів. При цьому необхідно звернути увагу, що КПК України не містить конкретизованих положень щодо: а) переліку випадків чи категорій кримінальних проваджень, під час досудового розслідування чи судового розгляду яких може створюватися група прокурорів; б) особливостей діяльності такої групи прокурорів; в) розподілу між ними функціональних обов'язків та особливостей взаємодії.

Як відзначають дослідники, визначення групи прокурорів за чинним КПК України може бути дієвим організаційним важелем управлінської діяльності керівника органу прокуратури. Проте питання визначення повноважень прокурорів, які входять до складу групи прокурорів, нормативно неврегульоване й вирішується у кожному випадку індивідуально. У цілому ефективність діяльності групи прокурорів у практичній діяльності значно вища за самостійне виконання повноважень прокурора з процесуального керівництва. Проте лише у разі належної організації роботи такої групи, зокрема підвищення відповідальності кожного учасника групи за довірену йому ділянку роботи [6]. Зауважимо, що частково вказане питання вирішено у Порядку організації діяльності прокурорів і слідчих органів прокуратури у кримінальному провадженні [4], який визначає, що старші групи відповідно до законодавства:

- організовують участь прокурорів групи в усіх судових засіданнях;
- особисто беруть участь у судових засіданнях;
- під час судового провадження координують діяльність прокурорів групи та узгоджують їхні процесуальні позиції;

– підписують процесуальні документи прокурорів про зміну або відмову від обвинувачення, висунення додаткового обвинувачення, а також погоджують такі рішення з прокурором вищого рівня, укладають угоди про визнання винуватості.

Аналіз цього нормативного документа свідчить про відсутність у ньому конкретизації щодо розподілу обов'язків у межах групи прокурорів, що додатково підтверджується й опрацьованими нами матеріалами практики, які підтверджують факти розподілу обов'язків між групою прокурорів старшим групи на свій власний розсуд. Загалом ми не заперечуємо можливості існування такого підходу, але вважаємо, що вказаний аспект діяльності прокурорів потребує наукового забезпечення та вироблення оптимальних моделей організації роботи групи прокурорів у межах конкретного кримінального провадження.

Проведений нами аналіз наукових джерел та матеріалів практики, на нашу думку, дає змогу запропонувати такі моделі організації підготовки групи прокурорів до здійснення кримінального переслідування у судових стадіях кримінального провадження:

– *за обвинуваченими*. З організаційно-тактичного боку, використання такої моделі доцільне у складних кримінальних провадженнях із декількома обвинуваченими, а також у кримінальних провадженнях щодо злочинів, учинених організованими злочинними угрупованнями. У разі використання такої моделі відповідний прокурор, який входить до складу групи, закріплюється за конкретним обвинуваченим із метою виконання таких завдань:

– аналізу та оцінки кожного окремого, а також усієї сукупності доказів, які підтверджують вину конкретного обвинуваченого у вчиненні інкримінованого злочину;

– дослідження особи кожного обвинуваченого, зокрема й аналізуючи матеріали оперативно-розшукових справ із метою:

а) повторної оцінки ролі обвинуваченого у механізмі злочинної діяльності;

б) статусу конкретного обвинуваченого у структурі організованих злочинних угруповань та у кримінальному середовищі загалом;

в) оцінки системи соціально-корисних та кримінальних зв'язків конкретного обвинуваченого;

г) прогнозування моделі поведінки конкретного обвинуваченого під час судового розгляду кримінального провадження;

г) оцінки можливості протидії з боку конкретного обвинуваченого діяльності прокурора із підтримання державного обвинувачення.

За результатами застосування такої моделі старшим групи прокурорів може бути проведена координаційна нарада із заслуховування прокурорів групи щодо проведеної ними аналітичної роботи з метою:

а) оцінки можливості зміни обвинувачення щодо конкретного обвинувачення;

б) оцінки перспективи укладення угоди з конкретним обвинуваченим;

в) оцінки рівня доведеності вини кожного обвинуваченого;

г) планування заходів із нейтралізації протидії з боку конкретного обвинуваченого;

– *за джерелами доказів*. Відповідно до ч. 2 ст. 84 КПК України, процесуальними джерелами доказів є: показання; речові докази; документи; висновки експертів. У даній моделі слушно використати підхід, згідно з яким під час підготовки до здійснення кримінального переслідування у судових стадіях кримінального провадження відповідний прокурор із групи прокурорів аналізує конкретні джерела доказів у кримінальному провадженні.

Так, *прокурор групи, закріплений за аналізом показань*, акцентує свою увагу на:

– якості допитів учасників кримінального провадження під час досудового розслідування;

– виявленні суперечностей у показаннях, які можуть бути використані стороною захисту під час судового розгляду та з'ясування причин неусунення таких суперечностей під час досудового розслідування;

– можливості реального допиту осіб, які давали показання під час досудового розслідування під час судового розгляду;

– прогнозування можливості зміни показань окремими учасниками кримінального провадження;

– визначення можливості учасника кримінального провадження надати у судовому засіданні показання аналогічної якості (детальності, точності) як під час досудового розслідування. Особливої актуальності вказана проблема набуває під час судового розгляду: а) кримінальних проваджень минулих років; б) кримінальних проваджень, у яких досудове розслідування здійснювалося протягом тривалого часу;

– прогнозування можливості умисної протидії особи, яка допитувалася під час досудового розслідування, підтриманню державного обвинувачення.

Прокурор, закріплений за аналізом речових доказів, акцентує увагу на:

– місці знаходження кожного речового доказу, а також належному оформленні документів, які підтверджують місцезнаходження конкретного речового доказу та його зберігання. Наприклад, документи, які є речовими доказами, повинні зберігатися вкладеними між чистими аркушами паперу в конвертах. На таких документах забороняється робити будь-які помітки, написи і перегинати їх. У разі наявності великої кількості документів вони складаються в окремий пакет. На конверті (пакеті) зазначається перелік документів, що вкладені в нього [3]. Відповідно до ст. 100 КПК України, документи, що є речовими доказами, залишаються у матеріалах кримінального провадження протягом усього часу їх зберігання;

– наявності усіх підтверджуючих документів щодо речових доказів, які на законних підставах знищенні під час досудового розслідування. Так, речові докази у вигляді товарів або продукції, що піддаються швидкому псуванню, мають непридатний стан, знищуються за письмовою згодою власника, а в разі її відсутності – за рішенням слідчого судді, суду [3];

– реального стану речових доказів та збереження на них ознак, які підтверджують їх відношення до конкретного кримінального правопорушення, оскільки згідно з вимогами нормативних документів умовою зберігання речових доказів повинне бути забезпечення збереження їх істотних ознак та властивостей [3];

– виявлення, з'ясування та вжиття у разі наявності законної можливості заходів щодо усунення причин неналежного зберігання речових доказів;

– у разі втрати під час досудового розслідування речових доказів, у межах своїх повноважень з'ясовує причину втрати речових доказів та притягнення до встановленої законом відповідальності винних осіб. Так, відповідно до ч. 4 ст. 100 КПК України, у разі втрати чи знищення стороною кримінального провадження наданого їй речового доказу вона зобов'язана повернути володільцю таку саму річ або відшкодувати її вартість.

Окремим джерелом доказів у кримінальному провадженні КПК України визначає документ як спеціально створений із метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, котрі можуть бути використанні як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження.

У разі вибору під час підготовки до підтримання державного обвинувачення організаційно-тактичної моделі розподілу прокурорів за джерелами доказів *прокурор*,

закріпленій за аналізом документів як джерел доказів, сформованих у вигляді документів, акцентує увагу на:

- забезпеченні процедури, яка дає змогу використати матеріали, зібрані відповідними оперативними підрозділами у межах їх компетенції як докази у кримінальному провадженні;

- наявності у матеріалах справи дублікатів окремих документів та з'ясовує причини відсутності у матеріалах кримінального провадження їхніх оригіналів;

- правильності складених у порядку, передбаченому КПК України, протоколів процесуальних дій, а також додатків до них. У контексті цього, з тактичного боку, ще на стадії підготовки до підтримання державного обвинувачення слушно звернути увагу на протоколи процесуальних дій, які проводилися за участю понятих, та з'ясувати готовність указаних осіб підтвердити свою присутність та правильність відображення у протоколі відповідної інформації.

Так, ґрунтовно проаналізувавши участь понятих у слідчих (розшукових) діях на стадії досудового розслідування, професор С.М. Смоков обґрунтовано звернув увагу на окремі проблемні питання, які виникають щодо понятих під час досудового розслідування, зокрема:

- а) нечіткість їх правового статусу, який не прописаний у КПК України;

- б) відсутність нормативно визначеного алгоритму щодо поведінки понятих під час проведення процесуальних дій, що дає змогу поставити їх під сумнів під час судового розгляду [5].

Неоднозначною є й судова практика із цього питання, зокрема у разі коли, на думку суду, понятий безпосередньо приймав участь у збиранні доказів, що з позиції суду є грубим порушенням норм КПК України [1]. Необхідно також звернути увагу, що в контексті участі понятих у процесуальних діях гострою прикладною проблемою є оцінка категорії незацікавленості понятих у результатах проведення слідчих (розшукових) дій. Як відзначає А.А. Кріпак, як правило, прибувши на місце події, працівники правоохоронних органів перед проведенням огляду приміщення (квартири) запрошують понятих, якими здебільшого є сусіди потерпілих. Зі слів понятих, які перебувають переважно у шоковому стані від побаченого, з'ясовується, що вони не є родичами потерпілого, а отже, повинні бути незаінтересовані у результатах кримінального провадження. Але в ході досудового розслідування (а іноді й під час судового розгляду) з'ясовується, що поняті були не лише сусідами, а ще й близькими друзями, які майже весь вільний час проводили разом. Таким чином, виникають питання щодо можливості вважати таких понятих незаінтересованими у результатах кримінального провадження. З іншого боку, незрозуміло, як слідчому, який проводить досудове розслідування довести, що він не порушив вимог законності, залучаючи таких понятих під час проведення огляду місця події [2].

Окрім того, необхідно звернути увагу на те, що практика роботи слідчих підрозділів, зокрема Національної поліції України, свідчить, що початкові слідчі (розшукові) дії проводяться слідчим, який входить до складу сформованої слідчо-оперативної групи та в подальшому не здійснює досудове розслідування кримінального провадження та не несе відповідальності за якість досудового розслідування.

Висновки. Підсумовуючи викладене, необхідно відзначити, що на разі організаційний складник роботи групи прокурорів у кримінальному провадженні залишається недостатньо дослідженим. Типовими організаційними моделями організації роботи групи прокурорів у судових стадіях кримінального провадження є: а) розподіл прокурорів за обвинуваченими; б) розподіл прокурорів за джерелами доказів; в) розподіл прокурорів за епізодами злочинної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Вирок Малиновського районного суду м. Одеси від 10.10.2016 у справі № 521/8853/15-к.
2. Кріпак А.А. Характеристика обставин, що виключають можливість участі осіб як понятих у кримінальному провадженні. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2017. № 2. С. 147–155.
3. Порядок зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження : Постанова КМУ від 19.11.2012 № 1104.
4. Порядок організації діяльності прокурорів і слідчих органів прокуратури у кримінальному провадженні : Наказ Генеральної прокуратури України від 28.03.2019 № 51.
5. Смоков С.М., Кирилюк О.А. Участь понятих у слідчих (розшукових) діях на стадії досудового розслідування. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 2. С. 101–106.
6. Шпак О.О. Особливості організації роботи керівника прокуратури із процесуального керівництва. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 2. С. 328–331.